

PRIKAZ KNJIGE „VAŠINGTONSKA KONFERENCIJA 1951.“

Nikola Tošić Malešević*
Ministarstvo odbrane Republike Srbije,
Univerzitet odbrane u Beogradu, *Vojno delo*

Vašingtonska konferencija 1951., priredio Aleksandar Životić;
Zavod za udžbenike, Institut za noviju istoriju Srbije,
Beograd, 2015, 420 str.

Sukob sa Informbiroom i zemljama Istočnog bloka predvođenih SSSR-om, početkom 1948. godine, doveo je Jugoslaviju u veliku izolovanost. Naime, već izolovana od Zapadnog bloka, predvođenog SAD, najviše zbog Trščanske krize,¹ Jugoslavija se našla izolovana i od Istočnog bloka. Štaviše, postojala je opasnost da je Istočni blok vojno napadne i nasilno smeni državno i partijsko rukovodstvo. Uz to, Jugoslavija, koja je tek neku godinu ranije izašla iz Drugog svetskog rata kao pobednica, pretrpela je ogromne ljudske i materijalne gubitke i sporo se obnavljala. Njena industrija bila je tek na početku razvoja, selo je bilo prenaseljeno i grcalo je, kao i cela država, pod te-

retom nerodnih godina i elementarnih nepogoda koje su ga pogađale u godinama posle Drugog svetskog rata. Sistem obaveznog otkupa hrane na selu takođe je samo komplikovao ionako tešku situaciju.

Da bi se otklonila opasnost od napada SSSR-a i drugih zemalja Istočnog bloka, državno i partijsko rukovodstvo Jugoslavije odlučilo je da stupi u vezu sa SAD i Zapadnim blokom. To je, na kraju, rezultiralo pregovorima jugoslovenskih vojnih izaslanika sa civilnim i vojnim predstavnicima SAD i Velike Britanije, koji su se odvijali tokom maja, juna i jula 1951. godine u Vašingtonu i Londonu.² Oni su uspešno okončani sporazumima po kojima je Jugoslavija dobila oružje koje joj je bilo potrebno radi odbrane od Istočnog bloka.³ Ipak, i pored ovih sporazuma, Jugoslavija je uspeła da zadrži svoj nezavisni status između dva suprotstavljena bloka, kao i da izbegne ulazak u vojni savez Zapadnog bloka – NATO. Taj jugoslovenski pristup, suprotstavljanje Istočnom bloku, ali i izbegavanje

* Аутор је спољни сарадник *Војног дела* и самостални истраживач – мастер историчар.

¹ Trščanska kriza trajala je od 1945. do 1954. godine, iako je posle početka sukoba sa Informbiroom 1948. godine unekoliko izgubila na intenzitetu.

² Pregovori su vođeni i u Parizu, gde se, u to vreme, nalazilo sedište NATO-a (vojnog saveza Zapadnog bloka). Ipak, svakako da su najvažniji bili oni pregovori koji su vođeni u Vašingtonu.

³ Vojna pomoć Zapadnog bloka Jugoslaviji pristizala je u kontinuitetu sve do 1957. godine. Pored vojne pomoći, od Zapadnog bloka pristizala je i pomoć u hrani, kako bi se prevladale posledice nerodnih godina i elementarnih nepogoda koje su je pogodile u godinama posle Drugog svetskog rata.

uvlačenja u Zapadni blok i, sledstveno tome, saradnja sa oba bloka, donosiće korist jugoslovenskoj državi, praktično sve do pada Berlinskog zida, 9. novembra 1989. godine, i završetka hladnog rata.

Upravo zbog značaja ovih pregovora, istoričar dr Aleksandar Životić sa Instituta za noviju istoriju Srbije priredio je i objavio, 2015. godine, zbornik dokumenata (istorijskih izvora) koji se odnose na pomenute pregovore pod nazivom *Vašingtonska konferencija 1951. Jugoslovensko približavanje SAD*. U pitanju su dokumenti iz fondova Generalštaba Jugoslovenske armije (1951. godine preimenovane u Jugoslovenska narodna armija) koji se čuvaju u Vojnom arhivu u Beogradu. Pored ovih dokumenata, dr Životić je objavio i određene dokumente iz Političke arhive Diplomatskog arhiva Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, a takođe i lične beleške Konstantina Koče Popovića iz njegovog legata koji se nalazi u Istorijskom arhivu grada Beograda.

Na početku zbornika nalazi se priređivačev predgovor i njegova *Uvodna studija* koja je podeljena na osam potcelina (*Uvod u pregovore, Jugoslovenska pregovaračka platforma, Američke procene jugoslovenske vojne ugroženosti i mogućnosti agresije Sovjetskog Saveza i njegovih saveznika, Vojna pomoć, Pitanje položaja Albanije, Razmena obaveštajnih podataka, Pregovori u Londonu i Koča Popović u Londonu i Parizu*). U njoj je priređivač predstavio okolnosti u kojima su se odvijali pregovori između Jugoslavije i glavnih zemalja Zapadnog bloka (SAD i Velike Britanije), a čitaocima je skrenuta pažnja i na razloge zbog kojih se Jugoslavija obratila Zapadnom bloku za pomoć.⁴

Nakon *Uvodne studije* sledi glavni deo zbornika, tj. pregled istorijskih dokumenata koji su podeljeni u četiri poglavlja. Prvo poglavlje nosi naziv *Put u Vašington* i u njemu se nalaze dokumenti koji govore o pripremama za put jugoslovenske delegacije, na čelu sa načelnikom Generalštaba Jugoslovenske armije general-pukovnikom Konstantinom Kočom Popovićem, na pregovore u Vašington. Takođe, tu su i dokumenti iz kojih se može videti uobličavanje pitanja o kojima se razgovaralo na konferenciji u SAD. U drugom poglavlju (*Očekivanja i razočarenja*) nalaze se dokumenti koji se odnose na prvi deo pregovora na konferenciji u Vašingtonu, koji se održavao od 17. do 24. maja 1951, kao i na informacije o toku pregovora u Londonu⁵, koji su se odvijali uporedo sa pregovorima u Vašingtonu. Takođe, tu su i dokumenti koji prikazuju razgovore jugoslovenske delegacije sa američkim obaveštajnim zvaničnicima. Treće poglavlje (*Iščekivanje*) obrađuje dokumente iz pauze u pregovorima (od 25. maja do 7. juna 1951). U tom periodu jugoslovenska delegacija u SAD imala je brojne sastanke sa američkim vojnim i civilnim zvaničnicima i obilazila je različite ustanove, centre, poligone i baze američke armije, razgledajući način rada i obuke u američkoj vojsci, a demonstrirano joj je i američko oružje u dejstvu i nje-

⁴ Za pisanje ove uvodne studije dr Aleksandar Životić je, pored dokumenata koje je priredio u ovom zborniku, koristio još neke istorijske izvore. Na primer, tu je zbornik dokumenata Vladimira Dedijera, *Veliki buntovnik Milovan Đilas. Prilozi za biografiju*, zatim zbornik dokumenata *Foreign Relations of the United States, volume IV, part 2*, memoari Alekse Nenadovića, *Razgovori s Kočom*, memoari Slavoljuba Đere Petrovića, *Sećanje i zapisi jednog borca i diplomate*, memoari Sajrusa Lea Sulzbergera, *Sedam kontinenata i četrdeset godina. Sažetak memoara*, i dr. Takođe, koristio je i određenu literaturu kao: Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi sa velikim silama, 1949 – 1955*; Bojan Dimitrijević, *Jugoslovenska narodna armija 1945 – 1954. Nova ideologija, vojnik i oružje*; Lorejn M. Lis, *Održavanje Tita na površini. Sjedinjene Države, Jugoslavija i Hladni rat*; John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*; Gregory Mitrovich, *Undermining the Kremlin. America's Strategy to subvert the Soviet Block 1947 – 1956*, itd.

⁵ Šef jugoslovenske delegacije na pregovorima u Londonu bio je general-potpukovnik Vojo Todorović Lerer.

gova moć (budući da je jugoslovenska delegacija i došla na razgovore sa ciljem da od SAD prvenstveno dobije oružje).⁶ I u ovom poglavlju ima informacija o toku pregovora u Londonu. Poslednje, četvrto poglavlje naslovljeno kao *Sporazum*, odnosi se na dokumente o nastavku pregovora (od 8. do 13. juna 1951) na konferenciji u Vašingtonu koji su uspešno završeni sklapanjem dogovora o vojnoj pomoći SAD i Zapadnog bloka Jugoslaviji i njenom pristupanju sistemu uzajamne vojne pomoći sa SAD. U periodu nastavka razgovora jugoslovenska delegacija je takođe imala razgovore sa američkim civilnim, vojnim i obaveštajnim zvaničnicima, a dokumenti o tome nalaze u ovom poglavlju. Pored toga, u ovom poglavlju su i dokumenti koji govore o pregovorima u Londonu (koje je ovaj put vodio Koča Popović posle uspešno završenih pregovora u Vašingtonu) koji su, takođe, završeni sa uspehom, mada ne u onoj meri u kojoj su jugoslovenski pregovarači očekivali, iako su, i takvi kakvi su bili, bili izuzetni. Na kraju su predstavljeni dokumenti koji govore o razgovorima Koče Popovića sa predstavnicima Francuske u Parizu, kao i sa američkim generalom Dvajtom Ajzenhauerom, koji je u to vreme bio glavnokomandujući svih vojnih snaga NATO-a.

Treba naglasiti da su dokumenti iz fondova Generalštaba Jugoslovenske armije izuzetno važni, jer su sve do sada bili nedostupni istraživačima i prvi put su javno publikovani u ovom zborniku. Zato ovaj zbornik dokumenata predstavlja izvor prvog reda za istoričare i ostale koji se interesuju za temu približavanja Jugoslavije Zapadnom bloku krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina XX veka.

Nakon glavnog dela zbornika sledi priređivačev rezime (summary) na engleskom jeziku, registar ličnih imena, kratka beleška (biografija) o priređivaču zbornika i sadržaj. Izdavanje zbornika omogućilo je Ministarstvo prosvete, nauka i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a izdavači su Zavod za udžbenike i Institut za noviju istoriju Srbije. Zbornik je štampan u 700 primeraka, a izvršni izdavač je štamparija „COLOGRAFEX“ iz Beograda.

⁶ Pored oružja, Jugoslavija je bila zainteresovana da od SAD dobije i mašine-alatljike.